

середині минулого століття застосовувався для означення окремих явищ у кримінології, сьогодні може бути застосований як до аналізу геополітичних ситуацій (наприклад, спроба РФ перекласти провину за власну агресію проти України на неї ж саму), так і до педагогічних умов. В учнівському середовищі віктимблеймінг є невід'ємним супутником булінгу при навіюванні і нав'язуванні учневі певних моделей поведінки, є поширеним явищем і надходить від однолітків, педагогів, батьків і учнівського колективу. Існують різні кейси цього явища у школі, спільне в яких – перенесення вини на жертву-учня через його інакшість, невміння захистити себе, наближення до інших учнів-девіантів та ін. Методика подолання цього явища полягає в уникненні об'єктивації жертви; відмові від камуфлювання ситуацій з булінгом та ретельному розслідуванні подібних випадків без перенесення відповідальності на жертву; чітко випрацьованій системі санкцій для агресорів, що не давали б змогу залишатися непокараним, а отже і переносити вину на жертву; чітко випрацьована концепція роботи над морально-психологічним станом учнівського середовища, в якому були б неможливі безпідставні колективні докори жертвам; превенція загалом конфліктних ситуацій на ґрунті «боротьби за справедливість» як такі, що є суто суб'єктивним розумінням життєвої ситуації.

Список використаних джерел

1. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Декларації про безпеку шкіл: Розпорядження КМУ від 4 серпня 2021 р. №898-р. *Урядовий кур'єр*. 2021. 10 серпня.
2. Декларація про безпеку шкіл: веб-сайт. URL: <https://ssd.protectingeducation.org/> (дата звернення: 08.05.2022).
3. Ryan W. *Blaming the victim*. New York: Pantheon Books, 1971. 29 p.
4. Корецкая А., Иваненко Е., Савенкова Е. Виктимблейминг и теодицея: теологические корни веры в справедливость страданий жертвы. *Вестник Самарской гуманитарной академии*. 2019. №2 (26). С. 19–58.
5. Аристотель. *Політика* / пер. О. Кислюка. К.: Основи, 2000. 239 с.
6. Віктимблеймінг як норма життя. *Психологія відносин*. URL: <https://psichiatria.org/viktimbleyming-yak-norma-zhittya-samadu/#i> (дата звернення: 08.05.2022).
7. Бахшалиева Н., Моралес-Герентьева Л., Сергеева А. Виктимблейминг в СМІ. *Вестник науки*. 2020. №5 (26). С. 22–29.
8. Курачинская В. П., Куликова О. А.. Виктимблейминг среди студенческой молодежи. *Вестник университета*. 2021. №10. С. 178–186.
9. Бочавер А. Последствия школьной травли для ее участников. *Психология. Журнал ВШЭ*. 2021. №2. С. 393–409.
10. Ведернікова А. О. Кримінологічна характеристика видів булінгу в закладах освіти. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 3. С. 159–166.

ВОЛОНТЕРСЬКА ДОПОМОГА ЦИВІЛЬНОМУ НАСЕЛЕННЮ В УМОВАХ ВІЙНИ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

*Лук'яненко Олександр Вікторович, Дмитренко Віталій Анатолійович
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка*

Анотація. У статті проаналізовано діяльність волонтерів із надання допомоги цивільному населенню в умовах російсько-української війни. З'ясовано категорії цивільного населення, котрі потребують підтримки внаслідок російського вторгнення. Досліджено головні напрями волонтерської помочі цивільним громадянам. Сформульовано пропозиції, щодо покращення роботи волонтерських організацій у сфері захисту цивільних мешканців в

умовах військової агресії.

Ключові слова: війна, волонтерство, волонтерські організації, цивільне населення.

Після звільнення українськими військами населених пунктів Київщини й оприлюднення звірств, вчинених там російськими окупантами, генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг зазначив: «Такої жорстокості щодо цивільного населення ми не бачили у Європі десятиліттями. І це жахливо та абсолютно неприйнятно, що мирні жителі стають мішенню та їх вбивають» [1]. Війна цілковито руйнує усталений триб людського життя, порушуючи основоположні права людини, забезпечення котрих є чільною задачею держави відповідно до третьої статті Конституції України [8]. Так, саме на державі лежить головний тягар відповідальності по забезпеченню прав і свобод наших громадян. Утім, справжній гуманізм і сформованість громадянської спільноти у ній проявляються через взаємодопомогу та підтримку, котру люди надають одне одному. Першорядну роль при цьому відіграють волонтери та волонтерські організації, діяльність котрих активізувалася останніми роками. Тому тема нашого дослідження є актуальною.

У міжнародному праві під цивільним населенням розуміються особи, які безпосередньо не беруть участі у воєнних діях, включаючи тих осіб зі складу збройних сил, котрі склали зброю, а також тих, котрі перестали брати участь у воєнних діях через хворобу, поранення, затримання або з інших причин [12]. Статус цивільного населення в умовах війни визначений Женевською конвенцією «Про захист цивільного населення під час війни». Вона була прийнята 12 серпня 1949 року. Документ містить 159 статей, об'єднаних у 4 розділи, складовими частинами якого є Додаткові протоколи ухвалені в 1977 та 2005 роках.

Третя стаття Конвенції подає перелік заборонених дій щодо цивільного населення у військовий час. Серед них: а) насилля над життям й особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури; б) захоплення заручників; в) наруга над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження; г) засудження та застосування покарання без попереднього судового рішення, винесеного судом, який створено належним чином і який надає судові гарантії, визнані цивілізованими народами як необхідні [7].

Конвенція – винятковий документ, адже вона визнана та ратифікована усіма країнами членами ООН. Заперечення чи ігнорування норм, прописаних у ній, автоматично перетворює державу на парію цивілізованого світу, а людина, котра порушила приписи, підпадає під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду.

Однак, попри суворі правові приписи саме цивільне населення чи не найбільше страждає від жахів війни. Умовно, використовуючи географічний принцип, цивільних осіб, потерпілих від ведення бойових дій, класифікуємо на такі категорії:

- особи, які змушені покинути місця постійного проживання (вимушені переселенці);
- особи, які опинилися на тимчасово окупованій території;
- особи, які опинилися в оточенні, повністю чи частково блокованих населених пунктах;
- особи, які перебувають на лінії безпосереднього військового зіткнення.

Зрозуміло, що залежно від свого місцезнаходження вищезначені категорії цивільних громадян потребують різної допомоги, а волонтери в свою чергу мають різні можливості її надання.

В Україні становлення сучасного волонтерського руху пов'язують з проведенням чемпіонату Європи з футболу у 2012 році, а справжній сплеск волонтерства відзначають у зв'язку з подіями Революції гідності та російською агресією на сході країни, розпочатою в 2014 році. На сьогодні волонтерська діяльність регулюється законом України «Про волонтерську діяльність», прийнятим 19 квітня 2011 року. Згідно з ним «Волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги» [6].

Під волонтерською допомогою маються на увазі роботи та/чи послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами. Одним із головних напрямів волонтерської діяльності, прописаних у законі, є «надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру, дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам кримінальних правопорушень, біженцям, внутрішньо переміщеним особам» [6].

Відповідно до положень закону та реалій сьогодення виокремимо головні напрями волонтерської помочі цивільним громадянам, згрупувавши їх у три групи: логістична, матеріальна (соціальна) та морально-психологічна допомога.

Логістична підтримка передбачає налагодження взаємозв'язку між особою, котра потребує допомоги та тими, хто здатен її надати. Передовсім, це забезпечення транспортом громадян, які хочуть виїхати із території ведення активних бойових дій або міст, котрі перебувають під загрозою оточення чи блокуванні. Також вона включає налагодження каналів доставки необхідних продуктів і речей в тимчасово окуповані регіони чи на лінію зіткнення. Сюди ж віднесемо й організацію доставок із закордону, що важливо через руйнування чи блокування традиційних шляхів постачання.

Водночас, логістика – це регулярне забезпечення переміщених осіб, котрі вже прибули та проживають в тилкових областях. У сучасному диджиталізованому світі зручним засобом комунікації для допомоги таким людям стають telegram-канали. Один із них – «#Потреба Оборона Полтави». Суть його роботи полягає в тому, що люди, які потребують допомоги чи можуть її надати залишають повідомлення в стрічці. Взаємодію координують волонтери, котрі зв'язуються з обома сторонами. Щоб інформацію простіше було знаходити, її групують за тегами [4]. Облаштуватися приїжджим на новому місті допомагають також узагальнюючі сайти довідкової інформації та гарячі телефонні лінії. Приміром, у Полтаві працює сайт-агрегатор довідкової інформації про Полтаву – poltava.ukrainian.city, а також цілодобова гаряча лінія консультацій з евакуації, розселення, трансферу та інших питань [5].

Матеріальна (соціальна) допомога покликана задовольнити потреби у першочергових, життєво необхідних речах таких як: їжа, одяг, помешкання, медикаменти. Найнагальнішим для переселенців є пошук житла. Людей здебільшого розселяють в комунальні заклади: школи, дитячі садки, гуртожитки, санаторії, дитячі табори. Водночас, чимало громадян погоджуються впустити таких осіб до своїх помешкань, віддати для прихистку дачі, заміські будинки тощо. Підшукувати житло допомагає волонтерський сайт «Прихисток», який збирає відповідну інформацію по всій Україні. Чимало закладів забезпечують переселенців безкоштовною готовою їжею, або ж продуктами для самостійного приготування страв. Приміром, у Полтаві їх роздають в офісі благодійної організації «Caritas Полтава» [2]. Волонтерська робота в цьому напрямі зводиться, передовсім, до збору, сортування й роздачі харчів. Евакуйовані цивільні громадяни мають також можливість безоплатно отримати одяг. У нашому місті цілеспрямовано такою діяльністю займається волонтерська організація «Тепла кофта». Тут вимушені переселенці можуть взяти одяг, взуття та дитячі іграшки для себе та своєї родини. Волонтери приймають, сортують, розвішують та допомагають підібрати необхідні речі [11].

Морально-психологічна допомога – це важлива складова помочі, бо більшість людей потребують не лише житла, гарячої їжі чи теплого одягу, а насамперед, щирої розмови, розради та підтримки. Чи не першим її виявом стали дії волонтерів на головному залізничному вокзалі у Львові. Там, наприкінці лютого – початку березня близько 20 фахівців, яких можна розпізнати за спеціальними жилетками та бейджиком «Медико-психологічна допомога. Волонтер», почали зустрічати приїжджих, спілкуватися з ними, надавати допомогу на місці чи скеровувати до лікаря. До роботи залучають осіб, які мають відповідний досвід, або є студентами старших курсів психологічних і медичних

факультетів [9].

Важливу роль в наданні такої допомоги надають освітяни та працівники закладів культури. Їхні зусилля зосереджені як на допомозі дорослим так і, насамперед, на підтримці дітей. Так, у Трускавці, викладачі школи мистецтв проводять для дітей переселенців заняття з малювання, ліплення, танцю та гри на музичних інструментах. Діти займаються як в окремих групах, так і разом з місцевими однолітками [3]. У Вінниці власниця приватної школи творчості «Леся» та виробник розвивальних іграшок Олександр Музика об'єднались у волонтерський рух «Україна – це ми». Щотижня вони проводять по 2–3 майстер-класи, залучаючи близько сотні дітей: роблять тарілочки з оргскла, складають мозаїку, виготовляють м'які іграшки тощо [13]. В одній зі шкіл Полтави педагоги не лише навчають дітей, а й залучають до цієї роботи батьків-переселенців, які мають відповідні навички та освіту [10].

Отже, в Україні напрацьований чималий позитивний досвід волонтерської допомоги цивільному населенню в умовах війни. Підтримкою забезпечені різні категорії громадян, які потерпіли від ведення бойових дій. Основними напрямками волонтерської допомоги є: логістична, матеріальна (соціальна) та морально-психологічна допомога. Водночас, навіть у такий непростий час зустрічаються політичні діячі та чиновники різних рівнів, котрі ігнорують волонтерську допомогу, прагнуть пропіаритися на ній, створюють різноманітні бюрократичні перепони для діяльності волонтерських організацій чи банально привласнюють зібрані благодійниками речі та кошти.

Список використаних джерел

1. «Геноцид, жах, путінська пляма на людстві»: як світ реагує на Бучанську різанину. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2022/04/04/genocydz-zhah-putinska-plyama-na-lyudstvi-yak-svit-reaguye-na-buchansku-rizanyu/>
2. Благодійний фонд Карітас Полтава. URL: <https://www.facebook.com/caritas.poltava/>
3. Викладачі-волонтери займаються з дітьми-переселенцями. URL: <https://susplne.media/219320-vikladaci-volonteri-zajmautsa-z-ditmi-pereselencami-fotoreportaz-zi-skoli-mistectv-na-lvivsini/>
4. Допомога армії та переселенцям у Полтаві: як працює telegram-канал з переліком термінових потреб. URL: <https://poltava.to/news/65151/>
5. Допомога переселенцям у Полтаві: де та як отримати житло, їжу, одяг, ліки та іншу допомогу. URL: <https://poltava.to/news/65186/>
6. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 18.04.2011 р. № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
7. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
8. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 30 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
9. На залізничному вокзалі Львова запрацювала медико-психологічна допомога. URL: <https://lviv.depo.ua/ukr/lviv/na-zaliznichnomu-vokzali-lvova-zapratsyuvala-mediko-psikhologichna-dopomoga-202203011430226>
10. Переселенці у Полтаві допомагають вчити евакуйованих дітей. URL: <https://irt.pl.ua/news/23420/>
11. Полтава: «Тепла кофта» зігриває вимушених переселенців із фронтних областей. URL: <http://www.golos.com.ua/news/153752>
12. Цивільне населення. URL: https://leksika.com.ua/17090424/legal/tsivilne_naselennya
13. Як волонтерський рух «Україна – це ми» допомагає вимушеним переселенцям у Вінниці. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/04/05/yak-volonterskyj-ruh-ukrayina-cze-my-dopomagaye-vymushenym-pereselenczyam-u-vinnyczi/>